

VAPAUDEN SIETÄMÄTÖN KEVEYS

ULRICH BECK & ELISABETH BECK-GERNSHEIM. **Individualization. Institutionalized Individualism and its Social and Political Consequences.** Sage, London 2002. 222s.

Vuosituhaten vaihteessa saksalaisen sosiologi Beck Ulrichin esittämät ajatukset länsimaisen elämäntyylin ja rakenteiden kehityksestä vaikuttavat kiinnostavilta ei ehkä niinkään siksi, että ne olisivat uusia ja mullistavia tulevaisuuskeskustelussa vaan siksi, että niiden toteutuminen on niin käsinkosketeltavaa niin yksilöllisellä, kansallisella kuin globaalillakin tasolla. Teoksessaan Individualization hän tarkastelee yksilön ja yhteiskunnan suhdetta sekä ihmisen ja perheen arjessa että poliittisen päätöksenteon kannalta.

Individualisaatio 1. yksilöllistyminen edustaa saksankielistä sosiologista näkemystä globalisaatiosta, mutta tuo siihen myös yksilön näkökulmaa painottavan elementin. Yksilöllistyminen on historiallinen prosessi, joka muuttaa traditionaalista elämänrytmiä sekä monia rooli- ja toimintamalleja. Se kuvaa rakenteellista muutosta, joka tapahtuu sosiaalisissa instituutioissa ja yksilön suhteessa yhteiskuntaan. Se on muutoksen, liikkuvuuden ja valintojen joustava modernisaatio, jossa yksilön toiminta on nopeaa ja edellyttää välitöntä päätöksentekoa, myös riskinottoa. Keskeistä on vapauden ja vastuun suhde; yksilö on keskellä sopimuksia ja valintoja niin arjen, perheen ja työn kuin arvojenkin suhteen. Vapaasti suomennettuna sanaleikkinä: mahdollinen muuttuu mahdolliseksi – ‘from probably to possible’. Ja samanaikaisesti: varmaa on vain epävarma.

Muutoksen keskellä ovat myös lineaariset asetelmat ja roolit organisaatioissa, sosiaalinen asema, perhe, etniset ryhmät ja itse asiassa koko maailma. Yksilö on nomadi, joka liikkuu ihmissuhteesta, organisaatiosta ja maasta toiseen. Perheestä tulee sopimuksenvarainen, eikä enää ensisijaisesti kiintymykseen perustuva.. Työelämässä tilapäisen ja määräaikaisen työvoiman, ostopalveluiden ja alihankkijoiden osuus lisääntyy entisestään. Valmistamisesta siirrytään ostamiseen. Globaalilla tasolla esimerkkinä on mm. Kiina, jossa perinteinen ’riisikuppi on

kaatunut' ja ihmisten odotetaan ottavan elämänsä omiin käsiinsä ja maksaa palveluista täyden hinnan aikaisemman totalitarismin sijasta. Individualisaation keskellä ollaan hallitussa kaaoksessa uusia innovaatioita etsien. Hämmennys arvojen muuttumisesta on valtava ja heijastuu yksityiselämään ja ihmissuhteisiin.

Vaikka yksilöstä on ensimmäisen kerran historiassa tullut perusyksikkö, on individualisaatio kuitenkin institutionaalista yksilöllisyyttä, eikä suinkaan egoismia tai emansipaatiota. Päinvastoin, prosessi edellyttää yksilöltä aktiivista myötävaikuttamista ja yhteiseen hiileen puhaltamista. Yhteiskunta ei voi säilyä tai pysyä koossa ilman yksilöitä. Syntyvyys on hyvä esimerkki yksilön voimasta länsimaissa. Se määrittää koko yhteiskuntaa, sen rakenteita palveluita ja tulevaisuutta. Siksi individualisaation yksi tehtävä on tuoda yksilön näkökulma yhteiskunnalliseen keskusteluun ja päätöksentekoon.

Yhteisöllisyys ei myöskään häviä, se vain traditioiden sijasta perustuu paremminkin paradoksaalisuuteen ja vastavuoroisuuteen. Sosiaalinen olemassaolo muuttuu valinnoiksi ja struktuuri lineaarisesta ja itse tuottavasta epälineaariseksi, avoimeksi, alati muuttuvaksi ja jatkuvaksi prosessiksi. Jokaisen joka haluaa elää, on oltava kuitenkin myös sosiaalisesti herkkä. Riskien hallitsemiseksi ihmisten on pakko muodostaa sosiaalisia ja poliittisia yhteisöjä. Siksi yksilöllistyminen ei mitenkään vähennä toisten huomioimista. Päinvastoin se tekee monista eettisistä valinnoista entistä tärkeämpiä, mutta erilaisia ja hyvin vaativia. Sosiaalinen elämä tarvitsee myöskin rutiineja, vapaus valita ei vapauta niistä.

'Oman elämänsä haltija' on länsimaisen ihmisen mantra. Yksilön elämäkerta ei ole standardi tai traditionaalisesti ennalta määrätty, vaan käsikirjoituksen voi laatia itse, puhumattakaan ohjaamisesta ja roolisuorituksesta. Vastaat itse onnistumisesta, mutta myös epäonnistumisesta. Elämä ei ole sidottu aikaan eikä paikkaan. Traditiot valitaan eri vaihtoehtoista. Elämä on kokemuksellista. Erilaisuuden hyväksyminen on yksi kulttuurin perusrakenteista. Sosiaalisista kriiseistä tulee yksilöllisiä ja psyykkisiä. Moderni yhteiskunta ei integroi ihmistä kokonaispersoonana, vaan osittain ja väliaikaisesti, sitoutumattomasti.

Beck pohtii laajasti myös perheen tulevaisuutta, ihmissuhteiden rakenteita ja naisen asemaa. Olemme matkalla perheenjälkeiseen perheeseen, tarpeiden yhteisöstä valinnan ja sopimusten yhteisöön. Avioliiton tehtävä muuttuu taloudellisesta, sosiaalisesta ja yksilöllisestä rakenteesta muuttuu mm. työmarkkinoiden sanelemaksi systeemiksi, jota ei sanele traditio, perhe, uskonto, luokka tms. Perheen asema ei suinkaan häviä, sen rakenteet vain muuttuvat kohti pluralismia. Parisuhde muuttuu yhteistyösopimukseksi. Perheestä tulee yhdistys tai tiimi, johon jokainen tuo oman erityispanoksensa. Ei ole enää 'normaalaa' perhettä, vaan joukko mitä erilaisempia kokoonpanoja niin sukupuolen kuin kansallisuuksienkin suhteen, uusperheistä puhumattakaan. Lapset oppivat elämään epävarmassa perheessä ja muodostamaan uusia suhteita, tosin niiden vahingolliset vaikutukset tunne-elämään eivät tutkijoiden mukaan muutu.

Vanhemmuus ei enää ole pyhä päämäärä. Etenkin naisten ajatukset äitiydestä muuttuvat ja lapsesta tulee riskitekijä naisen olemassaololle. Tämä vaikuttaa luonnollisesti syntyvyyteen länsimaissa. Muutokset populaation rakenteessa voivat olla ratkaisevia tai ainakin merkittäviä yhteiskunnallisesti ja globaalisti. Nainen hakee edelleen 'omaa elämänsä' sen sijasta, että suostuisi elämään toisia varten. Muutokset seksuaalisuudessa ja ihmissuhteissa ilmenevät vahvasti. Naisen elämä on tutkimusten mukaan keskinkertaistunut – he ovat tasa-arvoisempia kuin äitinsä, mutta eivät samalla tasolla miesten kanssa. Koulutus ja työelämä lisäävät naisen yksilöllisyyttä, mutta kehityksen riskinä on kuitenkin paluu hellan ääreen.

Työmarkkinat ovat individualisaation moottori. Koulutus, liikkuvuus ja kilpailu rakentavat uuden sosiaalisen statuksen ja merkittävyyden. Individualisaation ja marxilaisen filosofian tavoitteet luokkajaosta vapautumisesta ovat yhtenevät, mutta keinot erilaiset. Materia ei ole keskiössä, vaan henkilökohtainen kehittyminen ja asioiden liikkeellä pitäminen.

Yksilöllistyminen ei ole kuitenkaan idealismia, sillä sillä on monia varjopuolia. Sen paradoksi on suhteellisuudessa ja epävarmuudessa, vapauden ja vastuun tasapainottelussa. Ihmisen jumalallisuus ja elämän hallinta on raskasta ja hämmentävää, eikä vapautua yksilöä perimmäisistä kysymyksistä, kuolemasta ja

syyllisyydestä. Syntyy mahdollisuuksien tyrannia. Juurettomuus ja turvattomuus lisääntyvät liikkuvuuden ja epävarmuuden seurauksena.

Perinteiset kysymykset oikeudenmukaisesta työnjaosta perheessä tai sosiaaliset ongelmat yhteiskunnassa eivät suinkaan ratkea, vaan mm. tuottavat jatkuvaa uusien saantojen ja rajojen etsintää sekä lisää sosiaalisia ongelmia. Kodin velvollisuuksien vähyys näkyy yhtenä linkkinä nuoren lisääntyneeseen väkivaltaan. Sairaudesta, ikääntymisestä puhumattakaan, tulee paitsi yksilöllinen, myös sosiaalinen riski. Globaali pääoma syrjäyttää entistä enemmän ihmisiä työelämästä ja työttömyys tulee olennaiseksi osaksi ihmisen työhistoriaa ja urakehitystä. Sosiaalinen epätasa-arvo ja köyhyys on väistämätön, xenofobia, levottomuudet ja väkivalta lisääntyvät. Jopa demokratian takaaminen on vaikeaa. Syntyy moderni barbarismi, jossa kansallisuuteen, sukupuoleen, vammaisuuteen, seksuaalisuuteen ym. liittyvät konfliktit ja diskriminaatio on pysyvä ilmiö.

Kun arvomaailma muuttuu, joutuu ihminen ja yhteiskunta yllättävien moraalisten päätösten eteen. Kuka pitää huolta ikääntyvästä väestöstä, kun rahkeet eivät riitä yhteisölliseen vanhuksista huolehtimiseen ja terveydenhoitoon? Tuleeko vapaaehtoistyön rooli keskeiseksi? Onko eutanasia väistämätön ratkaisu? Toisaalta terveyden käsite muuttuu geeniteknologian myötä. Sekin tuottaa uusia eettisiä kysymyksiä. Ehkäistäänkö esim. vammaisten lasten syntymä? Voidaanko tuottaa uusi, kokonaan terve ihmiskunta? Eettisten ratkaisujen seurauksena syntyy 'uusi syyllisyys', joka tasapainottaa illuusiota siitä, että tulevaisuus on ihmisen omissa käsissä. Seuraa uusia kysymyksiä, konflikteja ja riskitekijöitä jälleen niin yksilön kansallisella kuin globaalilla tasolla. Niiden ilmentymiä ovat esim. globalisaation vastustaminen, nationalismin herääminen, eläinten ja ympäristön suojeleminen. 'Keskipäivän pimeys', mm. stalinismista käytetty ilmaisu, jossa paha pukeutuu hyvän, vapauden ja tasa-arvon kaapuun, näkyy myös tänään, individualisaation aikakaudella. Individualisaatio on kapitalismia ilman luokkia; se jakaa ihmiset voittajiin ja häviäjiin. Se synnyttää uskonnollista liikehdintää ja etnisyyden uuden kukoistuksen.

Onko tulevaisuus siis toivottoman täynnä uhkia? Beckin mukaan systeemi ei ole vain toivoton, se on myös avoimempi kuin koskaan sekä älyllisesti että poliittisesti. Onko tieteellä mitään annettavaa individualisaation prosessissa ja etenkin sen riskeissä? Niin sosiologian kuin muidenkin tieteenalojen on uudistuttava ja irrottauduttava vanhoista käsityksistä ja rutiineista sekä laajennettava näkemyksiään poikkitieteellisiksi. Beck näkee erään mahdollisuuden myös kielen ja älymystön vallassa. Koska kieli antaa merkityksen ja rakenteen todellisuudelle, on sitä käytettävä toivon ja optimismin välittäjänä.

Seuraapa läheistensä elämää tai median välittämiä uutisia, huomaa elävänsä keskellä individualisaatiota. Omat lapset perustavat uusperheen, yritykset irtisanovat joukoittain työntekijöitään ja kasvattavat näin osakekurssiaan, maailma pidättää henkeään fundamentalistien seuraavia mellakoita odottaessa. Millainen tuleekaan olemaan oma vanhuuteni – päättävätkö lapseni, milloin kuolen? Monet muinaiset sivilisaatiot murenivat omaan mahdottomuuteensa tai valtavien kansanjoukkojen vyöryyn. Käykö länsimaiselle maailmalle samoin? Muuttuuko historia todella, vai toistaako se sittenkin itseään? Teos on erittäin mielenkiintoista luettavaa, ja auttaa jäsentämään sitä todellisuutta, jossa itse parhaillaan elämme.